

Stad in balans: hoe het onderwijs daarin een sleutelpositie speelt

Prof. dr. Semiha

Denktas en

dr. Liesbeth

Noordegraaf-Eelens

Hoogleraar gezondheidspsychologie //

Erasmus University College

Universitair hoofddocent filosofie en

economie // Erasmus University College

In Rotterdam doen maatschappelijke ontwikkelingen zich vaak snel en scherp voor, waardoor de stad uit balans kan raken. Met grote zorg wordt steeds vaker besproken dat het sociaal vertrouwen afneemt en tegenstellingen tussen groepen bewoners in de Maasstad verscherpen. Juist onder Rotterdammers die te maken hebben met een opeenstapeling van vraagstukken zoals een laag inkomen, schuldenproblematiek en gezondheidsproblemen is het wantrouwen naar formele instituties groot en de bereidheid de samenleving met een open vizier te betreden klein. In dit essay betogen wij hoe het onderwijs meer balans kan brengen door het in de samenleving anders te positioneren.

Onderwijs: van een dubbeltje een kwartje maken

Onderwijs heeft een belangrijke functie voor het individu en voor de samenleving. Aan het individu biedt het ontwikkelmogelijkheden en in de samenleving helpt het onderwijs om sociaal-economische (SE) klassen te overbruggen, om de verschillen daartussen kleiner te maken en oneigenlijke verschillen weg te werken. Maar hoe stimuleren we kinderen uit lagere SE-klassen in een passende leeromgeving goed te presteren, zodat ook dubbeltjes kwartjes kunnen worden?

Hieronder bespreken we hoe de deelfuncties van het onderwijs, kwalificatie, selectie en socialisatie, kunnen bijdragen aan de maatschappelijke ambities.

Kwalificatiefunctie

Kwalificeren in onderwijs betekent het uitrusten van leerlingen met kennis, vaardigheden en attituden. Deze zijn relevant voor de arbeidsmarktperspectieven en voor de mogelijkheden om zich in de samenleving te handhaven en te ontwikkelen. Kwalificaties zijn van belang om op korte en lange termijn te functioneren. Op dit moment staat deze kwalificatie onder druk van te behalen rendementen met financiële consequenties. Leerlingen dienen hun onderwijs in een zo kort mogelijk tijd af te ronden. Onderwijs wordt zo te veel gereduceerd tot zo goed en zo snel mogelijk toetsen maken.

Hoe stimuleren we dubbeltjes een kwartje te worden?

Voor de samenleving en voor het individu is het echter van belang dat leerlingen leren van maatschappelijke ervaringen en kwalificaties in verschillende contexten in kunnen zetten. Deze vorm van leren kost tijd en conflicteert met een rendement dat streeft naar een zo kort mogelijke doorlooptijd van onderwijs. Daarnaast biedt deze vorm van onderwijs de mogelijkheid aan leerlingen en studenten om vertrouwd te raken met een netwerk dat van belang is voor de ontwikkelingen van hun mogelijkheden.

Voor deze onderwijsvorm moeten instellingen anders beoordeeld worden en moet de onderwijssetting anders gesitueerd worden. Onderwijsprogramma's worden dan bijvoorbeeld sterker beoordeeld als zij meetbaar een bijdrage leveren aan het kwalificeren voor het functioneren in een maatschappelijke context. En onderwijs wordt dan niet beperkt tot een gebeuren binnen de schoolmuren, maar vindt steeds meer plaats buiten de schoolmuren, waarbij studenten in contact komen met personen uit relevante netwerken.

Het is van belang dat leerlingen leren van maatschappelijke ervaringen en hun kwalificaties in verschillende contexten kunnen inzetten

Selectiefunctie

Een functie van het onderwijs betreft ook het selecteren. Dat wil zeggen: op basis van de talenten van leerlingen een gepast onderwijsprogramma aanbieden, zodat zij later op hun eigen niveau van toegevoegde waarde voor de maatschappij kunnen zijn.

Binnen het Nederlandse onderwijssysteem is deze selectiefunctie sterk ontwikkeld en geschiedt een belangrijk deel daarvan al op jonge leeftijd door middel van Cito-toetsen en schooladviezen. Natuurlijk zijn er daarna doorstroommogelijkheden, maar de vraag is of deze volledig benut worden.

Bij deze selectie is ook de context waarin de leerling opgroeit van groot belang. Als een stimulerende context – ouders of verzorgers die kinderen kunnen helpen boven hun eigen niveau uit te stijgen – niet aanwezig is bij kinderen, dan kan jong selecteren contraproductief zijn. Kinderen die geboren worden in lagere SE-klassen gaan minder vaak en minder lang naar de kinderopvang, waardoor ze met een achterstand aan de basisschool beginnen. Deze achterstand werkt hun hele leven door. Het gezin waarin ze zijn geboren mist de noodzakelijke economische, sociale en culturele bronnen om zelfstandig de achterstand weg te werken, terwijl onderwijsinstellingen in hun huidige vorm dat ook niet meer kunnen doen. Uit talrijke studies weten we dat kinderen uit een hogere SE-klasse betere kansen in het onderwijs hebben, later een betere baan hebben en meer participeren. Zo reproduceren kwalificatie- en selectiefuncties onbedoeld ongelijkheid, terwijl het onderwijs juist het belangrijkste vehikel is om maatschappelijke posities te verwerven zonder dat naar je sociale of etnische herkomst wordt gekeken.

Het maatschappelijke belang is hier erg groot. Individuele leerlingen uit lage SE-klassen worden namelijk bevestigd in hun attitude dat

formele instituties hen geen gelijke kansen bieden, waardoor het wantrouwen groeit en zij tegelijkertijd niet kunnen terugvallen op hulpbronnen thuis.

De vraag is of de interventies die we al vaak hebben uitgevoerd de juiste zijn. Zo lijkt het aanbieden van gelijke kansen heel eerlijk, maar is dat in de praktijk juist oneerlijk vanwege de verschillen in uitgangspositie. We zouden meer moeten kijken naar wat kinderen nodig hebben om succesvol te kunnen zijn in het onderwijs. Begin bijvoorbeeld door te observeren en te vragen welke barrières zij ervaren met het goed oefenen voor een toets et cetera. Betrek daarbij de professionals in het onderwijs die dag in dag uit die kinderen werken. En houd ook altijd rekening met de situatie thuis. Onderwijs vindt plaats in de driehoek school - thuis - leerling en kan niet op een plaats, of in een persoon vastgepind worden.

Onderwijs vindt plaats in de driehoek school - thuis - leerling

Socialisatiefunctie

De socialisatiefunctie richt zich met name op het kunnen functioneren in de samenleving; een belangrijke voorwaarde voor maatschappelijke integratie en sociale cohesie, die de continuïteit en de stabiliteit van de samenleving bevorderen. In de geglobaliseerde samenleving zijn maatschappelijke integratie en sociale cohesie echter geen gegeven en de gehanteerde normen en waarden zijn niet statisch maar eerder dynamisch van aard. Dit vraagt om een anticiperende houding. Omgaan met deze dynamiek vraagt om het kritisch leren participeren in de samenleving: de bereidheid om eigen normen en waarden ter discussie te stellen. Dit kan door de ontwikkeling van kritisch burgerschap, morele autonomie, een democratische houding, waardering van pluriformiteit en sociale competenties. In het onderwijs ontwikkelen individuen hun eigen kritische denkbeelden en leren die altijd in een bredere context te plaatsen. Sociale cohesie en maatschappelijke integratie betekenen dan dat het individu ruimte maakt voor andere individuen.

De bijdrage van onderwijs aan de socialisatiefunctie ligt dus in het leren schaken op twee borden: erkenning voor het individu, maar altijd binnen een bredere, democratische context.

Vertaling naar beleid

Het onderwijs kan wat ons betreft een forse bijdrage leveren aan een betere balans van de stad, als een van de kerntaken – het verkleinen van SE-verschillen – een centralere plaats krijgt. Hiervoor is beleid wenselijk

Omgaan met dynamische normen en waarden vraagt een om kritisch leren participeren

dat verschillen verkleint in plaats van de huidige status quo bevestigt. Beleid dat ruimte biedt aan:

- 1 Onderwijs dat in context plaatsvindt, dus leren in de samenleving in plaats van leren over de samenleving;
- 2 Een langere doorlooptijd van een opleiding als dat wenselijk is om verschillen te overbruggen, dus onderwijs ingericht en 'afgerend' op het maken van kwartjes van dubbeltjes;
- 3 Onderwijs dat niet alleen gericht is op het leren van het individu, maar op het leren van het individu in relatie tot anderen.

Van beleid naar uitvoering

Sinds dit jaar bestaat in Rotterdam de Behavioural Insights Group Rotterdam (BIGR), samengesteld uit beleidsadviseurs van alle gemeentelijke diensten en wetenschappers van de Erasmus Universiteit, die samen vanuit gedragswetenschappelijke inzichten heel concrete interventies bedenken om menselijk gedrag

Met hele concrete interventies kun je menselijk gedrag positief beïnvloeden

positief te beïnvloeden. Zoals *nudging*: kleine duwtjes waardoor mensen hun gedrag in de gewenste richting aanpassen. Belangrijk onderdeel van de deze gedragswetenschappelijke benadering is goed doordenken wie de doelgroep is, 'het probleem' vanuit hun beleving benaderen en van daaruit tot een oplossing komen. De oplossing is altijd een kleine ingreep in de sociale of fysieke context.

Een mooi voorbeeld komt uit Engeland. Bijna 16.000 studenten in 36 Engelse scholen namen deel aan een experiment¹ met sms-berichten aan ouders. Ouderlijke betrokkenheid is belangrijk, maar het kan moeilijk zijn om ouders te bereiken die te ver af staan van de opleiding van hun kinderen. Dit is vooral het geval in het middelbare onderwijs, waar het curriculum moeilijker is en kinderen zelf naar school gaan zodat ouders niet meer even kunnen praten met de leerkracht bij het halen en brengen van hun kind. De makkelijkste manier om contact te maken met ouders is dan via sms-berichten. Cruciaal is hierbij de formulering van de teksten – *framing*. Er werd gekozen voor een neutrale maar specifieke aanpak. Het team stuurde ongeveer dertig sms'jes (ongeveer een per week) over aankomende toetsen, niet gemaakt huiswerk en wat hun kind die dag had geleerd. Een voorbeeld: "Je kind krijgt deze week een biologie-toets: vergeet niet een vraag over cellen te stellen als ze thuis komt." Bij sommige vakken werden grote sprongen gemaakt, terwijl bij andere relatief weinig verbetering was. De deelnemers waren echter zeer positief en voelden zich meer betrokken bij hun kind en het ziekteverzuim bij kinderen nam ook af.

Dit is slechts een voorbeeld van hoe *nudging* een grote impact kan hebben op gedrag van mensen. De uitdaging is deze beleidsaanbevelingen om te zetten in gedragsinterventies om het onderwijs goed te positioneren de balans in de stad te brengen.

OVER DE AUTEURS

Prof. dr. Semiha Denktas is hoogleraar in de gezondheidspsychologie en hoofd van de afdeling Social & Behavioural Sciences van het Erasmus University College van de Erasmus Universiteit Rotterdam

Dr. Liesbeth Noordegraaf-Eelens is universitair hoofddocent filosofie en economie en hoofd van de afdeling Humanities van het Erasmus University College van de Erasmus Universiteit Rotterdam

EINDNOOT

- 1 Het experiment werd ontworpen en uitgevoerd door Harvard Kennedy School, de Universiteit van Bristol en het Behavioural Insights Team UK.